

Σχέδιο συμμετοχής των παιδιών στις πρωτοβουλίες Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης των ορεινών περιοχών Η περίπτωση του Μετσόβου

Ι. Τσεβρένη, Δρ. Ε.Μ.Π., Περιβαλλοντολόγος,
MSc «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Ε.Μ.Π.
Α. Γεροντέλη, Περιβαλλοντολόγος, MSc «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Ε.Μ.Π.,
ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π.

Περίληψη

Η εργασία αυτή διερευνά και τεκμηριώνει την ανάγκη συμμετοχής των παιδιών στην ανάπτυξη του Μετσόβου ως βασικό παράγοντα της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής αλλά και ενός κοινωνικά δίκαιου και αποτελεσματικού αναπτυξιακού σχεδιασμού. Στην εργασία επιχειρείται, μέσα από τη διερεύνηση των αναγκών και των ιδεών των παιδιών του Μετσόβου, η διαμόρφωση ενός σχεδίου για την ενίσχυση της συμμετοχής των παιδιών στην αναπτυξιακή διαδικασία. Για τη διερεύνηση της διάθεσης και της θέλησης των παιδιών για συμμετοχή αλλά και για την από κοινού διαμόρφωση του σχεδίου συμμετοχής με τα παιδιά, υλοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με τη βοήθεια των παιδιών του 1^{ου} Δημοτικού Σχολείου του Μετσόβου. Η ερευνητική διαδικασία με τα παιδιά του Μετσόβου αποτέλεσε παράλληλα πιλοτική εφαρμογή μιας διάστασης του σχεδίου συμμετοχής των παιδιών. Το σχέδιο συμμετοχής που επιχειρεί να διαμορφώσει η εργασία αυτή, αποτελεί ένα μεθοδολογικό εργαλείο και ένα πλαίσιο δέσμευσης και δράσης, που μπορεί να φανεί χρήσιμο τόσο στην τοπική αυτοδιοίκηση όσο και στην ευρύτερη κοινωνία του Μετσόβου, καθώς και να συμβάλει ευρύτερα σε έναν κοινωνικά δίκαιο, φιλικό για τον άνθρωπο και τη φύση, δημιουργικό, αλληλέγγυο αναπτυξιακό σχεδιασμό, που εμπλέκει όλες τις κοινωνικές ομάδες.

Λέξεις κλειδιά: ιδέες παιδιών, συμμετοχή, σχέδιο συμμετοχής, κοινοτική ταυτότητα, φορείς των πρωτοβουλιών Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

1. Εισαγωγή

1.1 Η συμμετοχή των παιδιών

Η λέξη «συμμετοχή» εμπεριέχει αυτόματα έννοιες όπως η επικοινωνία, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η ενδυνάμωση, η δημοκρατία. Πώς ορίζεται όμως η συμμετοχή; Η Arnstein (1969) ορίζει τη συμμετοχή ως τη δύναμη των αποκλεισμένων κοινωνικών ομάδων να επηρεάζουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Από τη δεκαετία του 1980, η ιδέα της συμμετοχής συμπεριέλαβε και την κοινωνική ομάδα των παιδιών αναδεικνύοντας την ανάγκη επιρροής τους στο σχεδιασμό και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η συμμετοχή είναι πλέον ένα αναφαίρετο δικαίωμα των παιδιών, αφού, σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1989 και επικυρώθηκε και από την Ελλάδα το 1992, τα παιδιά έχουν το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της γνώμης τους σχετικά με τα θέματα που τα αφορούν (Άρθρο 12). Τα παιδιά έχουν, ακόμα, το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης (Άρθρο 13), το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης και της συνείδησης (Άρθρο 14), καθώς και την ελευθερία να συνεταιρίζονται και να συνέρχονται ειρηνικά (Άρθρο 15).

Τα παιδιά στις περισσότερες δυτικές χώρες αναγνωρίζονται πλέον από τις εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές ως μία ομάδα με ιδιαίτερες ανάγκες οι οποίες θα πρέπει να εκφράζονται μέσα από διαδικασίες συμμετοχής. Παρά τις προσπάθειες εφαρμογής διαδικασιών συμμετοχής που έχουν γίνει, τα παιδιά έχουν περιορισμένες δυνατότητες και

ευκαιρίες να εκφράσουν τις ανάγκες τους και να ακουστούν. Η πολιτική δύναμη που έχουν εξακολουθεί να είναι έμμεση και να εκφράζεται μέσω των ενηλίκων που τα εκπροσωπούν (Cunningham κ.ά. 2003).

Σήμερα έχει διαμορφωθεί ένα διεπιστημονικό ρεύμα με επίκεντρο τη συμμετοχή των παιδιών στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός τους, το οποίο μέσα από θεωρητική και εφαρμοσμένη έρευνα αλλά και από καινοτόμες εφαρμογές τεκμηριώνει και θεμελιώνει την αναγκαιότητα της συμμετοχής των παιδιών στο περιβάλλον και στην κοινότητά τους (για παράδειγμα: Ward 1978, Moore 1986, Hart 1997, Matthews 2001, Chawla 2002).

1.2 Τα οφέλη από τη συμμετοχή των παιδιών

Η συμμετοχή των παιδιών στο σχεδιασμό του περιβάλλοντός τους συμβάλλει αποφασιστικά στην ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους. Τα παιδιά μέσα από προγράμματα που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή τους αναπτύσσουν τις κοινωνικές και γνωστικές τους δεξιότητες, καθώς και την αίσθηση της σύνδεσής τους με τους άλλους ανθρώπους και τη φύση. Επίσης, αναπτύσσουν την ικανότητα διαχείρισης του περιβάλλοντός τους, θέτοντας τα θεμέλια για μία ποιοτική και ισορροπημένη ζωή (Sutton και Kemp 2002, 172).

Μέσα από τα κατάλληλα προγράμματα συμμετοχής, τα παιδιά αναπτύσσουν την ικανότητα να ελέγχουν τους σημαντικούς τομείς της ζωής τους, μία ικανότητα καθοριστική για την εξασφάλιση της ψυχικής τους υγείας (Chawla και Heft 2002). Έχουν την ευκαιρία να κατανοήσουν τις κοινωνικές δομές καθώς και να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψης, την αισθητική τους, τις επικοινωνιακές ικανότητές τους, την ικανότητα να σχεδιάζουν και να πραγματοποιούν αλλαγές. Τα παιδιά τα οποία εμπλέκονται σε συμμετοχικές διαδικασίες δυναμώνουν ψυχικά και αποφεύγουν την αποξένωση (Sutton και Kemp 2002). Η συμμετοχή των παιδιών στο σχεδιασμό μπορεί επίσης να τα βοηθήσει να αναπτύξουν την αίσθηση της φροντίδας του πλανήτη και του περιβάλλοντος (Hart 1997).

Οι διαδικασίες συμμετοχής των παιδιών επιφέρουν πολύ περισσότερα οφέλη από τα προφανή – τη γνωστοποίηση δηλαδή σε όσους ασχολούνται με το σχεδιασμό των αναγκών των παιδιών. Τα παιδιά διδάσκονται την ενεργή και υπεύθυνη ιδιότητα του πολίτη, έχοντας την ευκαιρία και να την εξασκήσουν (Chawla και Heft 2002).

Τα οφέλη που προκύπτουν από τη διεξαγωγή διαδικασιών συμμετοχής των παιδιών δεν αφορούν μόνο τα παιδιά. Σε ένα ουσιαστικότερο επίπεδο, η συμμετοχή των παιδιών στο σχεδιασμό του περιβάλλοντός τους, συμβάλλει στην αλλαγή κατεύθυνσης προς περισσότερο οικολογικές και αλληλέγγυες κοινωνίες (Horelli 1997, Horelli και Kaaja 2002), ενώ είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική δικαιοσύνη (Bojer 2000).

1.3 Αρχές και επιλογές για τη συμμετοχή των παιδιών

Σύμφωνα με τη σκάλα συμμετοχής του R. Hart (1992, 1997), η συμμετοχή των παιδιών δεν μπορεί να αναδειχθεί μέσα από προγράμματα και εφαρμογές που χειραγωγούν και χρησιμοποιούν τα παιδιά ως διακοσμητικά στοιχεία ή όπου η συμμετοχή των παιδιών είναι συμβολική και όχι ουσιαστική. Αυτού του είδους η συμμετοχή δεν αποτελεί παρά την επιστράτευση των παιδιών στη νομιμοποίηση του κατεστημένου συστήματος το οποίο τα αποκλείει. Η πραγματική συμμετοχή ξεκινάει όταν τα παιδιά αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στην κοινότητά τους, ενώ έχουν ενημερωθεί και κατανοήσει τους ακριβείς στόχους και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, και είναι ελεύθερα να συμμετέχουν με τη θέλησή τους στις δράσεις. Στις υψηλότερες βαθμίδες της σκάλας συμμετοχής, τα παιδιά ενημερώνονται και συμμετέχουν στις αποφάσεις σε δράσεις οι οποίες διεξάγονται με την πρωτοβουλία ενηλίκων, ενώ, στην υψηλότερη βαθμίδα συμμετοχής, ξεκινούν και διαχειρίζονται μόνα τους προγράμματα, στα οποία μπορεί να προσκαλέσουν και ενήλικες να συμμετέχουν.

Για να είναι αποτελεσματικό και ουσιαστικό ένα πρόγραμμα συμμετοχής των παιδιών θα πρέπει να υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες σχεδιασμού και διαχείρισης, συμμετοχής,

στήριξης, διαμόρφωσης της ικανότητας συμμετοχής και αναστοχασμού (Βλ. Πίνακα1) (Chawla και Heft 2002). Επίσης, ιδιαίτερα σημαντικό δεν είναι τόσο το αποτέλεσμα των προγραμμάτων αυτών, όσο η απόκτηση αυτοπεποίθησης των παιδιών σχετικά με τις ιδέες τους για το περιβάλλον τους και θέλησης για συμμετοχή (Τσεβρένη κ.ά 2008, Tsevreni 2010), αλλά και ικανότητας δράσης (Jensen 2004, Jensen και Schnack 2006).

1.4 Συμμετοχή των παιδιών στην προσπάθεια Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης των ορεινών περιοχών.

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα των ορεινών περιοχών στην Ελλάδα είναι η μεταναστευτική τάση του ορεινού πληθυσμού τους, ήδη από τις δεκαετίες του 1950,1960 και 1970. Ιδιαίτερα έντονο είναι το φαινόμενο αυτό για τους νέους, οι οποίοι φεύγουν από τα χωριά τους, θεωρώντας ότι δεν μπορούν να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες που έχουν οι συνομήλικοί τους στα αστικά κέντρα. Ευκαιρίες για εργασία, εκπαίδευση, ψυχαγωγία, κοινωνικοποίηση, πολιτιστικές δράσεις, αθλητικές δραστηριότητες κ.λπ. Η τάση αυτή επιτείνεται από το γεγονός ότι μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ουσιαστική συμμετοχή των νέων και ιδιαίτερα των παιδιών, στην ανάπτυξη του τόπου τους, καθώς δεν συνυπολογίζονται στις εκάστοτε αναπτυξιακές διαδικασίες και οι δικές τους πραγματικές ιδέες, ανάγκες, προτεραιότητες και επιθυμίες.

Στην προσπάθεια για Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη¹ των ευαίσθητων ορεινών περιοχών, βαρύνουσα γνώμη πρέπει να έχουν οι κατάλληλοι φορείς των πρωτοβουλιών Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της κάθε συγκεκριμένης ορεινής περιοχής (Ρόκος 2004). Τέτοιοι φορείς δεν μπορούν να είναι παρά μόνο οι κάτοικοι της περιοχής αυτής, οι απόδημοί της και όσοι αποφασίσουν να εγκατασταθούν μόνιμα σε αυτήν, καθώς και οι συλλογικές/κοινωνικές οργανώσεις και ενώσεις τους και μάλιστα εφόσον συνειδητοποιούν τη μοναδικότητα της αδιάσπαστης ενότητας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, όπως αυτή διατηρήθηκε και αποτέλεσε δια μέσου του χρόνου το ειδοποιό χαρακτηριστικό της φύσης, της ποιότητας ζωής και του πολιτισμού της. (Ρόκος 2004).

Οι νέοι άνθρωποι και τα παιδιά, της κάθε ορεινής περιοχής, μπορούν και πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στους φορείς αυτούς. Καθώς, αποτελούν το πραγματικό δυναμικό αλλά και το μέλλον της συγκεκριμένης ορεινής περιοχής και μπορούν, με τη συστηματική και ενεργό συμμετοχή τους, να συμβάλλουν ουσιαστικά στο ξαναζωντάνεμά, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και στην «από τα κάτω» Ολοκληρωμένη Ανάπτυξή της.

---

¹ Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη είναι η «ταυτόχρονα και διαχρονικά, σε πλανητικό, υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική "ανάπτυξη", η οποία μπορεί να υπάρξει μόνο όταν τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό πάντα στον άνθρωπο, στις προαιώνιες ευγενείς του αξίες και στο "όλο" φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστο και όχι κυρίαρχο μέρος του» (Ρόκος 2003).

Πίνακας 1: Χαρακτηριστικά αποτελεσματικών προγραμμάτων συμμετοχής των παιδιών

Συνθήκες σχεδιασμού και διαχείρισης

- Όταν είναι δυνατό, το πρόγραμμα διαμορφώνεται με τη βοήθεια υπαρχόντων οργανισμών και δομών που στηρίζουν τη συμμετοχή των παιδιών.
- Όσο είναι δυνατόν, οι δραστηριότητες των προγραμμάτων να εντάσσονται με φυσικό τρόπο στο ευρύτερο πλαίσιο δράσης των παιδιών.
- Τα προγράμματα να βασίζονται στα ζητήματα και τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Συνθήκες συμμετοχής

- Οι συμμετέχοντες επιλέγονται αμερόληπτα.
- Τα παιδιά και οικογένειές τους ενημερώνονται και δίνουν τη συγκατάθεσή τους.
- Τα παιδιά έχουν την ελευθερία να αποφασίσουν αν θα συμμετέχουν ή όχι.
- Το πρόγραμμα έχει εφικτό χρονικό προγραμματισμό και τόπο υλοποίησης.

Συνθήκες στήριξης

- Υπάρχει σεβασμός απέναντι στα παιδιά και αναγνώριση της αξίας και της αξιοπρέπειάς τους.
- Υπάρχει αμοιβαίος σεβασμός μεταξύ των συμμετεχόντων.
- Τα παιδιά υποστηρίζουν και ενθαρρύνουν το ένα το άλλο.
-

Συνθήκες διαμόρφωσης ικανότητας συμμετοχής

- Τα παιδιά έχουν πραγματική ευθύνη και επιρροή στη διαδικασία.
- Τα παιδιά κατανοούν και συμμετέχουν στη διαμόρφωση των στόχων της διαδικασίας.
- Τα παιδιά συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και στην εκπλήρωση των στόχων του προγράμματος, και έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες που χρειάζονται για να πάρουν αποφάσεις.
- Τα παιδιά βοηθούνται να διαμορφώσουν και να εκφράσουν τις ιδέες τους.
- Υπάρχει δίκαιη κατανομή των δυνατοτήτων των παιδιών να συμμετέχουν και να ακουστούν.
- Το πρόγραμμα διαμορφώνει τις συνθήκες για τη σταδιακή ανάπτυξη της ικανότητας συμμετοχής.
- Το πρόγραμμα διαμορφώνει διαδικασίες ενθάρρυνσης της εμπλοκής των παιδιών σε ζητήματα που θέτουν τα ίδια.
- Το πρόγραμμα καταλήγει σε χειροπιαστά αποτελέσματα.

Συνθήκες αναστοχασμού

- Υπάρχει διαφάνεια σε όλα τα στάδια στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.
- Τα παιδιά κατανοούν το στόχο των αποτελεσμάτων.
- Υπάρχουν ευκαιρίες για κριτικό αναστοχασμό.
- Υπάρχουν ευκαιρίες για ατομική και ομαδική αξιολόγηση.
- Οι συμμετέχοντες αποκτούν «δύναμη», μέσα από τη διαδικασία και εν γνώσει τους, διαπραγματεύονται τις διαφωνίες που προκύπτουν.

Πηγή: Symposium on “Children’s participation in Community Settings”, Childwatch International / MOST Programme of UNESCO, University of Oslo, 6/2000, στο: Chawla και Heft 2002

2. Μεθοδολογία

2.1 Σχεδιασμός της έρευνας

Σκοπός της εργασίας είναι η ανάδειξη των βασικών αρχών και κατευθύνσεων συμμετοχής των παιδιών του Μετσόβου, μέσα από εμπειρική έρευνα με τα ίδια τα παιδιά, η παρουσίαση των επιλογών και η διαμόρφωση των βασικών αρχών και κατευθύνσεων του *σχεδίου συμμετοχής των παιδιών*.

Για τη διερεύνηση της συμμετοχής των παιδιών, αλλά και για την πιλοτική εφαρμογή μιας διάστασης του σχεδίου συμμετοχής των παιδιών στην αναπτυξιακή πορεία του Μετσόβου, επιλέχθηκε η μέθοδος της συγγραφής ιστορίας. Η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε μέσα από τη διεξαγωγή διαγωνισμού ιστορίας στο 1^ο Δημοτικό Σχολείο του Μετσόβου. Βασικό κριτήριο για την επιλογή της μεθόδου υπήρξε η χρήση της φαντασίας και ο οραματισμός εναλλακτικών σεναρίων που περιλαμβάνει (Cunningham κ.ά. 2003), καθώς και το πλαίσιο ελευθερίας στην έκφραση των παιδιών που παρέχει (Τσεβρένη 2008). Σε αντίθεση με τις ποσοτικές μεθόδους οι οποίες έχουν αποτύχει να αποτυπώσουν τις απόψεις των παιδιών, η μέθοδος της συγγραφής ιστορίας αποτυπώνει όλο τον πλούτο των ιδεών των παιδιών (Cunningham κ.ά. 2003, Τσεβρένη 2008, ΕΣΜΡΧ 2008).

Για την εφαρμογή της μεθόδου, διεξήχθη διαγωνισμός συγγραφής ιστορίας στην Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού του Δημοτικού Σχολείου του Μετσόβου με τη συμμετοχή 58 παιδιών. Τα παιδιά, από τη μέση παιδική ηλικία, έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε διαδικασίες διαμόρφωσης το τόπου τους, καθώς έχουν την ικανότητα να εκφράζουν τις ιδέες τους, να οραματίζονται μελλοντικά σενάρια και να συμμετέχουν ουσιαστικά στο σχεδιασμό (Cunningham κ.ά. 2003).

Το θέμα της ιστορίας ήταν επικεντρωμένο στις ιδέες των παιδιών για τον τόπο τους και στη διάθεσή τους για συμμετοχή. Σκοπός ήταν η διερεύνηση της διάθεσης και της ικανότητας των παιδιών να συμμετέχουν στα ζητήματα του τόπου τους.

Μέσα από τη συγγραφή ιστορίας, τα παιδιά κλήθηκαν να αποτυπώσουν:

- τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία του Μετσόβου
- το όραμά τους για το μέλλον
- την αυτοπεποίθηση σε σχέση με τις ιδέες για τον τόπο τους
- τη διάθεση συμμετοχής στην αναπτυξιακή διαδικασία του Μετσόβου
- τα ζητήματα στα οποία θα ήθελαν να συμμετέχουν

2.2 Ανάλυση των δεδομένων

Οι ιστορίες των παιδιών αναλύθηκαν με ποιοτικό τρόπο και κωδικοποιήθηκαν με σκοπό να διερευνηθεί η σχέση των παιδιών με τον τόπο τους, το όραμά τους για το μέλλον και η στάση τους στο ζήτημα της συμμετοχής. Η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε σε βασικές αρχές και τεχνικές της θεμελιωμένης θεωρίας (Strauss και Corbin 1998) και έγινε σε τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο της κωδικοποίησης των δεδομένων διαμορφώθηκαν έξι κατηγορίες, με τις υποκατηγορίες τους:

1. η θετική πλευρά του Μετσόβου
2. η αρνητική πλευρά του Μετσόβου
3. το όραμα για το μέλλον του Δήμου Μετσόβου
4. η εμπιστοσύνη των παιδιών στις ιδέες τους
5. η θέλησή τους για συμμετοχή
6. τα ζητήματα που ενδιαφέρουν τα παιδιά

Οι κατηγορίες με τις υποκατηγορίες τους διαμορφώνονται ως εξής:

1. Η θετική πλευρά του Μετσόβου

- φύση
- ησυχία, χαρά, απλή ζωή
- αγάπη για τον τόπο, ανάγκη των παιδιών να παραμείνουν σε αυτόν
- αξιοθέατα, πολιτισμική κληρονομιά/ευεργέτες
- βλάχικη διάλεκτος
- ήθη, έθιμα, παραδόσεις, παραδοσιακά προϊόντα, παραδοσιακά επαγγέλματα
- ελεύθερη και ανεξάρτητη μετακίνηση
- χρήση / αξιοποίηση ελεύθερου χώρου
- παιχνίδι /δραστηριότητες σε εξωτερικούς χώρους, ελεύθερος χώρος
- αθλητικές εγκαταστάσεις/τοπική ομάδα
- τουρισμός

2. Η αρνητική πλευρά του Μετσόβου

- έλλειψη υποδομών εκπαίδευσης
- έλλειψη υποδομών άθλησης
έλλειψη αθλητικών χώρων, κολυμβητηρίου
- έλλειψη ψυχαγωγίας
έλλειψη χώρων εξωσχολικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, κινηματογράφου
- έλλειψη ενδιαφέροντος της δημοτικής αρχής για τα κοινά/ημιτελή έργα
- ατελής συντήρηση οδικού δικτύου
κακή συντήρηση δρόμων, έλλειψη πεζοδρομίων/ποδηλατόδρομων
- έλλειψη χώρων στάθμευσης, κίνηση
- υποβάθμιση φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος
έλλειψη ανακύκλωσης, κακή διαχείριση απορριμμάτων, εγκατάλειψη/αποξήρανση λίμνης Αώου, εξαφάνιση πανίδας λόγω κυνηγιού, ηχορύπανση, τουρισμός
- συμπεριφορά απέναντι στους μετανάστες/ άσχημη συμπεριφορά κατοίκων

3. Το όραμα των παιδιών για το μέλλον

- συντήρηση, βελτίωση υποδομών /δημιουργία νέων
βελτίωση/καθαριότητα/ συντήρηση δρόμων/φωτισμός δρόμων/ προστατευτικό κιγκλίδωμα, πεζόδρομοι/πεζοδρόμια/ποδηλατόδρομοι, φανάρια, σχολικός τροχονόμος, χώροι πάρκινγκ/μονοδρομήσεις, fast food
- παιδεία
συντήρηση κτιρίου Δημοτικού Μηλιάς, νέο μεγάλο γυμνάσιο, σχολεία, περισσότεροι δάσκαλοι
- καθαριότητα
- δημιουργία νέων χώρων παιχνιδιού, ψυχαγωγίας (που να καλύπτουν όλες τις γειτονιές), κινηματογράφος, ζωολογικός κήπος, νέα μαγαζιά, καλύτερες και νέες αθλητικές εγκαταστάσεις/ γήπεδο τένις/παγοδρόμιο
- πολυκατοικίες/ νέα σπίτια
- σχολή οδηγών/πάρκο κυκλοφοριακής αγωγής
- προστασία φυσικού περιβάλλοντος
κλείσιμο χωματερές, ανακύκλωση, προστασία περιβάλλοντος, καθαρισμός ποταμού, έλεγχος παράνομου κυνηγιού
- προστασία πολιτισμικού περιβάλλοντος

- στήριξη παράδοσης, πολιτισμού, βλάχικης διαλέκτου, συντήρηση μνημείων

4. Η εμπιστοσύνη των παιδιών στις ιδέες τους

- τα παιδιά πιστεύουν στις ιδέες τους, αλλά δεν ισχύει το ίδιο και για τους μεγάλους
- τα παιδιά πιστεύουν στις ιδέες τους
- καμία αναφορά για το ζήτημα

5. Η θέληση των παιδιών για συμμετοχή

- θέληση για συμμετοχή
- καμία αναφορά
- οι μεγάλοι υπεύθυνοι

6. Τα ζητήματα που ενδιαφέρουν τα παιδιά

- τουρισμός
- βλάχικα
- προστασία περιβάλλοντος
ανακύκλωση, όχι ψαράδες στη λίμνη, έλεγχος παράνομου κυνηγιού, καθαριότητα δρόμων, προστασία δέντρων από υλοτομία
- πολιτισμός – παράδοση
συντήρηση μνημείων, θέατρο-κινηματογράφος
- δραστηριότητες για παιδιά, διασκέδαση παιδιών
χώροι παιχνιδιού, παιδικές χαρές, παγοδρόμιο, ζωολογικό κήπο, κέντρα για δραστηριότητες
- πολιτιστικό κέντρο δραστηριοτήτων για παιδιά
- ανάγκες των παιδιών
- να λέω τη γνώμη μου ελεύθερα και να με ακούνε όλοι
- συμμετοχή στα πράγματα που κάνουν οι μεγάλοι
- αθλητικές εγκαταστάσεις
- ελεύθερη κίνηση παιδιών - κυκλοφοριακό
χώροι στάθμευσης, ποδήλατο χωρίς αυτοκίνητα, να κυκλοφορούμε μόνοι μας και να είμαστε ανεξάρτητοι, βελτίωση καλντεριμιών για περπάτημα, νέα πεζοδρόμια
- παιδεία
πιο πολλοί δάσκαλοι, σχολείο στον Άγιο Δημήτριο
- ποιότητα ζωής κατοίκων
- να ξυπνάμε πιο αργά
- φροντίδα τόπου
- γηροκομεία
- οι άνθρωποι να συμπεριφέρονται καλά
- ασφάλεια

Στο δεύτερο στάδιο της ανάλυσης, τα δεδομένα κωδικοποιήθηκαν, συγκρίνοντας τις υποκατηγορίες των βασικών κατηγοριών, και διαμορφώνοντας έτσι τρεις βασικές κατηγορίες:

- Η δυναμική των ιδεών των παιδιών για την ανάπτυξη του τόπου τους

- Κοινωνική ταυτότητα
- Συμμετοχή των παιδιών

Στην τελευταία φάση της ανάλυσης των δεδομένων, αναδείχθηκε η κεντρική κατηγορία με την οποία συνδέονται όλες οι υπόλοιπες και η οποία αποτελεί βάση για τη διαμόρφωση θεωρίας (Strauss και Corbin 1998). Την κεντρική κατηγορία αποτέλεσε η δυναμική των ιδεών των παιδιών για την ανάπτυξη του τόπου τους, και οι σχέσεις της με τις υπόλοιπες κατηγορίες διαμόρφωσαν την κεντρική ιδέα, η οποία είναι η εξής:

Η ανάγκη έκφρασης και επικοινωνίας των ιδεών των παιδιών και η επάρκεια και ο πλούτος των ιδεών των παιδιών για τη συμμετοχή τους στο δημόσιο διάλογο για την ανάπτυξη του Μετσόβου.

Η κατηγορία αυτή αναδεικνύει, ερμηνεύει και συνδέει τη δυναμική του λόγου των παιδιών για την ανάπτυξη του Μετσόβου, με την αναπτυγμένη κοινωνική ταυτότητα των παιδιών αλλά και με την πίστη των παιδιών στις ιδέες τους και τη θέλησή τους για συμμετοχή, όπως αυτά αποτυπώνονται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2: Οι ανάγκη έκφρασης των ιδεών των παιδιών και η επάρκεια των ιδεών τους για τη συμμετοχή των παιδιών στην ανάπτυξη του Μετσόβου.

Κοινωνική ταυτότητα	Συμμετοχή των παιδιών
Τοποφιλία και ανάγκη προστασίας του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος	Η εμπιστοσύνη των παιδιών στις ιδέες τους
Συναισθηματικός δεσμός με το χώρο, τους ανθρώπους και την κοινότητα	Η έλλειψη εμπιστοσύνης των ενηλίκων στις ιδέες των παιδιών
Αξιοποίηση και χρήση ελεύθερου χώρου	Η θέληση για συμμετοχή
Ελεύθερη, ασφαλής, εύκολη και ανεξάρτητη μετακίνηση	Τα ζητήματα συμμετοχής

Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικότερα τα αποτελέσματα της έρευνας.

3. Αποτελέσματα

3.1 Κοινωνική ταυτότητα

3.1.1 Τοποφιλία και ανάγκη προστασίας του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος

Ήταν εμφανής, στη μεγάλη πλειοψηφία των παιδιών, η αγάπη τους για τον τόπο κατοικίας τους, η ανάγκη προβολής, διατήρησης και προστασίας των φυσικών και πολιτισμικών του στοιχείων.

«Αυτό που μου αρέσει από το Μέτσοβο είναι η πυκνή βλάστησή του και ο καθαρός αέρας».
Άννα, ΣΤ' Δημοτικού.

«Το Μέτσοβο είναι ένα υπέροχο μέρος! ....Είναι γεμάτο με λουλούδια και γρασίδι και βουτηγμένο στα πεύκα και στα έλατα.....Πιστεύω πως όλα τα παιδιά θα ήθελαν να ζουν κοντά στη φύση».
Ζωή, ΣΤ' Δημοτικού

«...δηλαδή το περιβάλλον να το προστατεύουμε να το έχουμε σαν να προστατεύουμε τον εαυτό μας. Και ίσως όλοι μας θα ήταν να ήμασταν όλοι πιο καλύτεροι και να γινόμασταν σαν μια οικογένεια». Ευγενία, ΣΤ' Δημοτικού.

« Το Μέτσοβο έχει πλούσια πανίδα καθώς και χλωρίδα. Το τσακάλι, η αρκούδα και άλλα ζώα που δημιουργούν την πανίδα της περιοχής κινδυνεύουν να εξαφανιστούν για διάφορους λόγους παρόλο που δεν επιτρέπεται το κυνήγι. Ακόμα και η τεχνητή λίμνη του Αώου η οποία για πολλά χρόνια ήταν ένα από τα ομορφότερα αξιοθέατα της περιοχής και του τοπικού οικοσυστήματος είναι έτοιμη να αποξηραθεί. Κατερίνα, ΣΤ' Δημοτικού.

«Τα έθιμά μας είναι επίσης πάρα πολλά. Θα ήθελα να πω για τις παραδοσιακές στολές . Είναι πολύ ωραίες . Υπάρχουν πολλά σχήματα και χρώματα για να διαλέξεις». Μαρία, Ε' Δημοτικού.

«Μου αρέσει επίσης που στον τόπο μου μπορείς να θαυμάσεις τις παραδοσιακές στολές φορεμένες από ηλικιωμένες γυναίκες που τις φορούν καθημερινά. Επίσης μου αρέσει η μακρόχρονη ιστορία του». Αντιγόνη, ΣΤ' Δημοτικού.

«Πολλοί άνθρωποι μιλάνε βλάχικα κι εμείς προσπαθούμε να τα μάθουμε. Το Μέτσοβο δεν θα το αφήσω ποτέ!!!». Αλέξανδρος, Ε' Δημοτικού.

«Πολλοί Μετσοβίτες μιλάνε βλάχικα. Τα βλάχικα δεν τα μιλάνε όλοι κι έτσι η γλώσσα μπορεί να χαθεί. Γι αυτό η πολιτεία πρέπει να τα διδάσκει». Αντώνης, Ε' Δημοτικού.

3.1.2 Συναισθηματικός δεσμός με τον χώρο, τους ανθρώπους και την κοινότητα

Σε αρκετές περιπτώσεις, έγινε αναφορά στο δεσμό που αισθάνονται τα παιδιά με το χώρο, και τους κατοίκους του Μετσόβου. Οι αναφορές αυτές παραπέμπουν στην έννοια της κοινότητας, με τη μορφή της οικειότητας και της ασφάλειας που τους παρέχει ο τόπος τους και η συναναστροφή τους με τους συγχωριανούς τους, σε αντίθεση με τον απρόσωπο χαρακτήρα ενός αστικού κέντρου.

«Πιο πολύ μου αρέσει που είναι χωριό και δεν είναι πόλη π.χ. Αθήνα, Θεσσαλονίκη». Ιάσοντας, Ε' Δημοτικού.

«Άλλα πράγματα που μ' αρέσουν είναι οι άνθρωποι δηλαδή οι Μετσοβίτες που τους ξέρω όλους και με ξέρουν κι έτσι νιώθω μεγαλύτερη ασφάλεια». Δημήτρης, ΣΤ Δημοτικού.

«Το Μέτσοβο που ζω είναι πάρα πολύ όμορφο και φιλόξενο. Έχουμε πολύ χώρο για να παίζουμε εμείς τα παιδιά... Ακόμα το Μέτσοβο δεν είναι μέσα στα καυσαέρια όπως η Αθήνα , η Θεσσαλονίκη και άλλες μεγάλες πόλεις της Ελλάδας». Βαγγέλης, ΣΤ' Δημοτικού.

«Σε εμάς τα παιδιά μας αρέσει ο ελεύθερος χώρος και η φύση. Στο Μέτσοβο μου αρέσουν τα πάντα και δε θα ήθελα να αλλάξω τίποτα». Αλέξανδρος, Ε' Δημοτικού.

«Η Μηλιά είναι ορεινό χωριό, μου αρέσει πάρα πολύ γιατί δεν έχει ηχορύπανση και κάθε μέρα είναι μέρα χαράς». Μυρτώ, Ε' Δημοτικού.

«Το Μέτσοβο είναι το μέρος που μεγάλωσα και το αγαπώ πολύ». Δανάη, Ε' Δημοτικού.

«...κάποια παιδιά μπορεί να θέλουν να σπουδάσουν στο χωριό τους. Πολλά παιδιά δεν θέλουν να φύγουν από δω γιατί το αγαπούν». Έλλη, ΣΤ' Δημοτικού.

«Ο τόπος κατοικίας μου είναι το Μέτσοβο Ιωαννίνων και είμαι τυχερή που ζω εδώ σε αυτόν τον μαγευτικό τόπο. Τα πάντα είναι φτιαγμένα με την ευλογία του Θεού. Οι δρόμοι είναι παρόμοιοι με αυτούς της παλιάς εποχής...». Δάφνη, ΣΤ' Δημοτικού.

3.1.3 Αξιοποίηση και χρήση ελεύθερου χώρου

Βασική ανάγκη και επιθυμία των παιδιών ήταν η εύρεση ελεύθερων χώρων για παιχνίδι και η δημιουργία νέων χώρων ψυχαγωγίας, αθλητισμού, δημιουργικής απασχόλησης, εξωσχολικών δραστηριοτήτων. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά για την ανάγκη συμμετοχής του συνόλου των παιδιών του Μετσόβου στους χώρους παιχνιδιού και άθλησης.

«Το καλοκαίρι όλα τα παιδιά από κάθε γειτονιά μαζεύονται και παίζουν». Καλυψώ, Ε' Δημοτικού.

«Ένα μέρος που μπορούν να παίζουν τα παιδιά είναι η Αγία Παρασκευή η οποία είναι πέτρινη εκκλησία και έχει μεγάλο αίθριο χώρο για να μπορούμε να παίζουμε». Μυρσίνη, Ε' Δημοτικού.

«οι χώροι που μπορούμε να παίζουμε είναι πολύ λίγοι, μετρημένοι στα δάχτυλα. Πολλοί από αυτούς μάλιστα, το καλοκαίρι γίνονται χώροι στάθμευσης για τους τουρίστες κι εμείς μένουμε χωρίς χώρους για παιχνίδι. Πρέπει να δημιουργηθούν περισσότεροι χώροι για εμάς τα παιδιά...». Άγγελος, Ε' Δημοτικού.

«ξεκίνησαν να φτιάχνουν δημοτικό παγοδρόμιο και κολυμβητήριο αλλά το σταμάτησαν στη μέση...Επίσης δεν υπάρχει κανένας παιδότοπος...Θα ήθελα λοιπόν να το αναλάβουν και να φτιάξουν περισσότερους χώρους για παιχνίδι...». Αλεξάνδρα, Στ' Δημοτικού.

«Θα ήθελα πολλά πράγματα να αλλάξουν όπως: να φτιάξουν κι άλλα σχολεία στις πάνω γειτονιές για τα παιδιά που ζουν εκεί...να οργανώσουν τις παλιές παιδικές χαρές να πηγαίνουν κι εκεί να παίζουν τα παιδιά γιατί εδώ στις κάτω γειτονιές τα έχουμε όλα...». Αγγελική, Ε' Δημοτικού.

«Πολύ εξυπηρετικό θα ήταν να υπάρχει ένας ποδηλατόδρομος, όπου όλα τα παιδιά να μπορούν να παίζουν, χωρίς να υπάρχει κίνδυνος να συγκρουστούν με κάποιο αυτοκίνητο». Ζωή, ΣΤ' Δημοτικού.

3.1.4 Ελεύθερη, ασφαλής, εύκολη και ανεξάρτητη μετακίνηση

Αξιοσημείωτη ήταν η ανάγκη των παιδιών να εκφράσουν την αίσθηση ασφάλειας, ανεξαρτησίας και έλλειψης φόβου, την οποία αποπνέει ο τόπος κατοικίας τους.

«Έχουμε...και το πιο σημαντικό απ' όλα την ελευθερία μας. Μπορούμε να κυκλοφορούμε χωρίς τη συνοδεία των γονιών μας, μπορούμε μόνοι μας να πηγαίνουμε να τρώμε και με αυτόν τον τρόπο είμαστε ανεξάρτητοι». Δάφνη, Στ' Δημοτικού.

«Αλλά νιώθουμε και ελευθερία δηλαδή: τα καλοκαίρια μπορούμε να βγούμε έξω με ασφάλεια χωρίς φόβο να με κλέψουν κάποια κακοποιόι». Έλλη, Στ' Δημοτικού.

«η ζωή όλων μας είναι φυσιολογική χωρίς καυσαέρια και κυρίως μπορούμε να πάμε στις δραστηριότητές μας και στο σχολείο χωρίς τη συνοδεία των γονιών μας». Αριάδνη, Στ' Δημοτικού.

«...έχει και τα καλά του το Μέτσοβο είναι ένα πέρασμα από την Εγνατία οδό κι έτσι θα γίνει σιγά-σιγά γνωστό στη μισή Ελλάδα- Μακεδονία». Μαργαρίτα, Ε' Δημοτικού.

«Το πιο σημαντικό είναι ότι μπορείς να βγαίνεις έξω με άνεση, χωρίς φοβίες για εγκληματισμούς και κακοποιήσεις». Δημήτρης, Στ' Δημοτικού.

«Μου αρέσει πολύ το γεγονός ότι εδώ η ζωή είναι πολύ ήσυχη και απλή. Δεν υπάρχουν κίνδυνοι για εμάς τα παιδιά και μπορούμε να παίζουμε άφοβα». Άγγελος, Ε' Δημοτικού.

3.2 Η συμμετοχή των παιδιών

3.2.1 Η εμπιστοσύνη των παιδιών στις ιδέες τους

Πολλά από τα παιδιά φάνηκε ότι έχουν μεγάλη εμπιστοσύνη στις ιδέες τους για τον τόπο τους και την αυτοπεποίθηση να τις υποστηρίξουν:

«Πιστεύω ότι οι ιδέες μου είναι σημαντικές και θα αρέσουν στους μεγάλους. Θα ήθελα πολύ να συμμετέχω λέγοντας τη γνώμη μου». Ελευθερία, Ε' Δημοτικού.

«Οι ιδέες που έχω αναφέρει έως τώρα πιστεύω πως είναι αρκετά σημαντικές και πως πρέπει να τις ακούσουν και οι μεγάλοι για τη βοήθεια της μελλοντικής πορείας στο Μέτσοβο. Και φυσικά θα ήθελα να συμμετάσχω πιο πολύ λέγοντας τη γνώμη μου για το Μέτσοβο για να βοηθήσω εμάς τα παιδιά να έχουμε ένα καλύτερο αύριο». Δημήτρης, Στ' Δημοτικού.

Υπήρχε βέβαια και ένας σημαντικός αριθμός παιδιών που δεν ανέφεραν καθόλου το ζήτημα της συμμετοχής, αναδεικνύοντας το γεγονός ότι η έννοια και η διαδικασία της συμμετοχής είναι πρωτόγνωρη για τα παιδιά, δεν έχει τεθεί ποτέ από το εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινότητα στην οποία ζουν και δυσκολεύονται να σκεφθούν και να εκφραστούν γύρω από αυτήν.

3.2.2 Η έλλειψη εμπιστοσύνης των ενηλίκων στις ιδέες των παιδιών

Τα περισσότερα παιδιά θεωρούν ότι ενώ τα ίδια πιστεύουν στις ιδέες τους, οι μεγάλοι δεν τους δείχνουν την ίδια εμπιστοσύνη:

«Κάποια παιδιά όμως έχουν μερικές ιδέες που θα βοηθούσαν τον τόπο μας να γίνει καλύτερος, αλλά οι μεγάλοι δεν τις ακούνε άλλοτε γιατί πιστεύουν ότι είναι ανόητες και άλλοτε γιατί λένε ότι είμαστε παιδιά και δεν θα είναι σωστές». Χαρά, Ε' Δημοτικού.

«Πιστεύω ότι οι ιδέες αυτές είναι σημαντικές, αλλά οι μεγάλοι δεν ακούνε ποτέ και δεν ενδιαφέρονται καθόλου για τη γνώμη μας και τα προβλήματά μας. Προσπαθούμε να κάνουμε κάτι, αλλά δεν ασχολούνται καθόλου για τα παιδιά του χωριού, παρά μόνο για τους δρόμους, τον τουρισμό...». Άγγελος, Ε' Δημοτικού.

«Συνήθως εμείς οι μικροί επειδή δεν μας αρέσουν πράγματα και λέμε στους γονείς μας να πουν στο δήμαρχο να αλλάξει τα πράγματα εδώ. Όμως οι μεγάλοι το παίρνουν στα αστεία». Μάριος, Ε' Δημοτικού.

«Πιστεύω ότι οι ιδέες μου για το Μέτσοβο είναι σημαντικές παρόλο που οι μεγάλοι δεν δίνουν ιδιαίτερη σημασία, γιατί νομίζουν πως δεν χρειαζόμαστε τίποτα από όλα αυτά ή λέμε χαζομάρες της ηλικίας μας και θα μας περάσει όταν μεγαλώσουμε. Με λίγα λόγια σπάνε πλάκα και γελάνε μαζί μας». Αλεξάνδρα, Στ' Δημοτικού.

«Πιστεύω ότι οι μεγάλοι δεν θέλουν να ξέρουν για το τι θέλουν τα παιδιά. Πιστεύουν πως και έτσι όπως είναι το Μέτσοβο μας αρέσει, αλλά δεν είναι έτσι. Όλα τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να θέλουν κάτι περισσότερο από το χωριό τους». Έλλη, Στ' Δημοτικού.

«Θα ήθελα επίσης οι μεγάλοι να ακούνε περισσότερο τις ιδέες μας και να δούνε για λίγο τον κόσμο από τα δικά μας μάτια. γιατί αλλιώς τα βλέπουνε οι μεγάλοι και αλλιώς εμείς τα παιδιά». Βασιλική, Στ' Δημοτικού.

3.2.3 Η θέληση για συμμετοχή

Πολλά από τα παιδιά δεν έθιξαν καθόλου το ζήτημα της συμμετοχής αναδεικνύοντας το γεγονός ότι το δικαίωμα των παιδιών να εμπλέκονται και να συμμετέχουν στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη του τόπου τους είναι πρωτόγνωρο, και δεν έχει τεθεί ποτέ στα παιδιά.

Η πλειοψηφία, όμως, των παιδιών υπήρξε ιδιαίτερα θετική και διεκδικητική με το ενδεχόμενο της συμμετοχής τους στην αναπτυξιακή πορεία του τόπου τους:

«Θα ήθελα λοιπόν να συμμετέχω πιο πολύ στα θέματα του Μετσόβου και όποια γνώμη και να έχω, ό,τι και να θέλω να πω ή να κάνω να το σέβονται. Όλα τα θέματα του Μετσόβου με ενδιαφέρουν, γι' αυτό και θα ήθελα να καλυτερεύσει η κατάσταση. Θα είναι ωραία να μας ακούν οι μεγάλοι!!!». Αλεξάνδρα, Στ' Δημοτικού.

«Θα ήθελα πολύ, λέγοντας τη γνώμη μου, να συμμετέχω στη λύση αυτών των προβλημάτων. Εμένα δεν με ενδιαφέρουν τα πολιτικά του Μετσόβου ούτε για το ποιος είναι δήμαρχος και ποιοι δημοτικοί σύμβουλοι. Πιο πολύ με ενδιαφέρει ο δήμος να προσφέρει περισσότερα πράγματα για να καλύψει τις ανάγκες των παιδιών και φυσικά για την ασφάλεια των κατοίκων του Μετσόβου». Ζωή, Στ' Δημοτικού.

«Θα ήθελα να συμμετέχω πιο πολύ λέγοντας τη γνώμη μου για το Μέτσοβο γιατί πιστεύω πως έχω αρκετά καλές ιδέες». Βασιλική, Στ' Δημοτικού.

«Θα ήθελα πολύ να συμμετέχω και να λέω τη γνώμη μου σχετικά με τα προβλήματα του Μετσόβου. Μακάρι μια μέρα οι μεγάλοι να «ξυπνήσουν» και να δουν τι κακό έχουν κάνει στον τόπο τους». Κωνσταντίνα, Στ' Δημοτικού.

Μάλιστα, μερικά παιδιά προχώρησαν βαθύτερα το συλλογισμό τους και πρότειναν, χωρίς να τους έχει ζητηθεί, ιδέες για τον τρόπο συμμετοχής των παιδιών στο Μέτσοβο, όπως η συμμετοχή των παιδιών στο δημόσιο διάλογο για το Μέτσοβο, η συμμετοχή των παιδιών στο Δημοτικό Συμβούλιο και η δημιουργία «συλλόγου παιδιών». Γενικότερα, τα παιδιά του Μετσόβου διεκδικούν το δικαίωμά τους να εμπλέκονται, να συμμετέχουν, να εκφράζουν τις ιδέες τους και να έχουν λόγο στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν τον τόπο τους. Όπως γράφει και ο Κωνσταντίνος, Στ' Δημοτικού: «Θα θέλαμε τα παιδιά να έχουμε δικαιώματα».

3.2.4 Τα ζητήματα στα οποία τα παιδιά θα ήθελαν να συμμετέχουν

Τα περισσότερα παιδιά ενδιαφέρονται να συμμετέχουν όχι μόνο σε ζητήματα που αφορούν αποκλειστικά στη δική τους κοινωνική ομάδα, αλλά και στα ζητήματα που αφορούν στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη του Μετσόβου και την προστασία του περιβάλλοντος. Έτσι, τα παιδιά ανέφεραν ότι ενδιαφέρονται για ζητήματα, όπως ο τουρισμός, ο πολιτισμός και η διατήρηση της παράδοσης, η ποιότητα της ζωής, η ασφάλεια και η προστασία του περιβάλλοντος.

«Εμένα με ενδιαφέρει το θέμα του τουρισμού γιατί στο Μέτσοβο υπάρχει χιόνι και έρχονται πολλοί τουρίστες αφού οι μεγάλοι που έχουν κουραστεί θα πρέπει κάποιος να κάνει τη δουλειά πάνω στα σπιτάκια του χιονοδρομικού αφού οι ξένοι θέλουν να κάνουν σκι». Ελίζα, Ε' Δημοτικού.

«Θέλω να συμμετέχω σε πολλά θέματα του τόπου μου και κυρίως πολιτιστικά». Ηλέκτρα, Ε' Δημοτικού.

«Θέλω η βλάχικη γλώσσα να διδάσκεται στα σχολεία και να μη χαθεί ποτέ». Καλυψώ, Ε' Δημοτικού.

«Θα ήθελα να συμμετέχω πολύ σε δραστηριότητες για την προστασία του χωριού μου και ειδικότερα του περιβάλλοντος». Περσεφόνη, Ε' Δημοτικού.

Τα παιδιά ανέφεραν, επίσης, ότι ενδιαφέρονται να συμμετέχουν σε ζητήματα που αφορούν στην κοινωνική τους ομάδα, και συγκεκριμένα ζητήματα που καθορίζουν την ποιότητα ζωής τους και την ψυχαγωγία τους, όπως η δημιουργία χώρων όπου θα μπορούν να παίζουν, να ψυχαγωγούνται και να κάνουν διάφορες δραστηριότητες, η δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων αλλά και η βελτίωση των υποδομών που έχουν σχέση με την εκπαίδευση. Επίσης, τα παιδιά αναφέρθηκαν στην ανάγκη τους για ελεύθερη και ανεξάρτητη κίνησή τους στο Μέτσοβο.

«Κάποια θέματα που μ' ενδιαφέρουν είναι να λυθούν κάποια προβλήματα όπως να φτιαχτεί καλύτερα η παιδική χαρά του Αγίου Χαραλάμπου». Αλέξης, Ε' Δημοτικού.

«Εμένα τα θέματα που με ενδιαφέρουν περισσότερο για το Μέτσοβο είναι οι χώροι των παιδιών για να παίζουν...». Άγγελος, Ε' Δημοτικού.

«Εμένα τα θέματα που με ενδιαφέρουν περισσότερο είναι να υπάρχουν διάφορες δραστηριότητες για τα παιδιά». Βασιλική, Στ' Δημοτικού..

«Θα θέλαμε ένα παγοδρόμιο, κολυμβητήριο, σινεμά, ζωολογικό κήπο. Αυτά που δεν θέλουμε είναι πολλά αυτοκίνητα, να μη μας πιέζουν. Κάτι που ξεχάσαμε πριν είναι δεν μπορούμε να κάνουμε ποδήλατο έξω λόγω των αυτοκινήτων». Κωνσταντίνος, Στ' Δημοτικού.

Τέλος, τα παιδιά αναφέρθηκαν στην ανάγκη τους να συμμετέχουν ουσιαστικά στη ζωή και στην ανάπτυξη του Μετσόβου.

«Θα ήθελα να συμμετέχω σε πράγματα που κάνουν οι μεγάλοι γιατί σκέπτονται μόνο τον εαυτό τους και όχι εμάς τα παιδιά». Βαγγέλης, Στ' Δημοτικού.

«Ακόμα θα ήθελα να λέω τη γνώμη μου ελεύθερα και να με ακούνε όλοι». Ηλέκτρα, Ε' Δημοτικού.

«Εγώ θα ήθελα πάντως να συμμετέχω στα θέματα του Μετσόβου. Να λέω τη γνώμη μου ελεύθερα και αν είναι καλή να την πραγματοποιούν». Μαργαρίτα, Ε' Δημοτικού.

4. Συμπεράσματα

4.1 Η ανάγκη έκφρασης και η επάρκεια των ιδεών των παιδιών για τη συμμετοχή τους στην ανάπτυξη του Μετσόβου

Η έρευνα, όπως είδαμε, ανέδειξε την ανάγκη έκφρασης και επικοινωνίας των ιδεών των παιδιών, καθώς και τον πλούτο και την επάρκεια των ιδεών τους για τη συμμετοχή τους στο δημόσιο διάλογο για την ανάπτυξη του Μετσόβου. Το γεγονός αυτό είναι πολύ σημαντικό, γιατί αποδεικνύει ότι στην κοινωνία του Μετσόβου υπάρχουν οι βάσεις και οι προϋποθέσεις για την εμπλοκή και την ουσιαστική συμμετοχή των παιδιών στα τοπικά ζητήματα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η δυναμική των ιδεών των παιδιών για την ανάπτυξη του Μετσόβου βασίζεται αφενός στην αναπτυγμένη κοινοτική τους ταυτότητα και αφετέρου στη διάθεση, τη θέληση και τη διεκδίκηση της συμμετοχής τους στη ζωή και στην αναπτυξιακή διαδικασία του Μετσόβου.

Η αγάπη των παιδιών για τον τόπο που ζουν και μεγαλώνουν καθώς και η ανάγκη προστασίας των φυσικών και πολιτισμικών στοιχείων που τον διαμορφώνουν, ως προέκταση αυτής της αγάπης, αποτελούν τη βάση της ισχυρής κοινοτικής ταυτότητας που έχουν τα παιδιά. Η κοινοτική ταυτότητα των παιδιών διαμορφώνεται επίσης από το συναισθηματικό δεσμό που έχουν τα παιδιά με το χώρο, τους ανθρώπους και την κοινότητα στην οποία ζουν. Ένας άλλος πολύ σημαντικός παράγοντας είναι η δυνατότητα ελεύθερης, ασφαλούς και ανεξάρτητης μετακίνησης των παιδιών στην κοινότητά τους και η ελεύθερη πρόσβαση, αξιοποίηση και χρήση του δημόσιου χώρου. Όλα τα παραπάνω στοιχεία που διαθέτουν τα παιδιά αποτελούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση κοινοτικής ταυτότητας (Τσεβρένη 2008).

Εκτός από το δεσμό με τον τόπο που αναδείχθηκε ως αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας των παιδιών, ένα άλλο ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο που ξεδιπλώθηκε στην έρευνα είναι η στάση των παιδιών απέναντι στο ζήτημα της συμμετοχής και οι προϋποθέσεις για τη συμμετοχή τους στην ευρύτερη κοινωνία του Μετσόβου. Τα παιδιά φάνηκε να έχουν πίστη και εμπιστοσύνη στις ιδέες τους για τον τόπο τους και διαμορφωμένο όραμα για την ανάπτυξή του. Η αυτοπεποίθηση των παιδιών για τις ιδέες τους αποτελεί βασική και απαραίτητη προϋπόθεση για τη διαμόρφωση των βάσεων για τη συμμετοχή των παιδιών (Tsevrēni 2010). Επιπρόσθετα, τα παιδιά φάνηκε να έχουν διάθεση και θέληση για συμμετοχή, και σε ορισμένες, μάλιστα, περιπτώσεις τα παιδιά διατύπωσαν και πρόθεση διεκδίκησης της συμμετοχής τους.

Παράλληλα, μέσα από τον γραπτό λόγο των παιδιών, προκύπτει ότι, ακόμη και σε αυτήν τη μικρή ηλικία, ξεκινάει, έστω και σε καθαρά εμπειρικό στάδιο, η διαμόρφωση της άποψης τους για τη μορφή της «ανάπτυξης» που θέλουν για τον τόπο τους. Για ορισμένους μαθητές η ανάπτυξη ταυτίζεται με την αναμόρφωση του τόπου τους σε ένα νέο αστικό κέντρο, με πολυκατοικίες, τσιμέντο, εμπορικά καταστήματα και ταχυφαγεία. Κατά άλλους η ανάπτυξη ταυτίζεται με τη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας, των παραδόσεων και των εθίμων του τόπου, με την προστασία του περιβάλλοντος και τη δημιουργία νέων υποδομών οι οποίες θα τους παρέχουν μόρφωση, ψυχαγωγία, σωματική άθληση και θα τους δίνουν το κίνητρο να παραμένουν στον τόπο διαμονής τους και να μην αναζητούν τις «ανέσεις» αυτές αλλού. Τα μικρά αυτά παιδιά θα αποτελέσουν σε λίγα χρόνια τους νέους, ενήλικους κατοίκους του Μετσόβου, τους μελλοντικούς φορείς πρωτοβουλιών, στην προσπάθεια για Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και θα πρέπει να τους δοθούν κίνητρα, προϋποθέσεις και όροι άσκησης οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες θα σέβονται τον τοπικό πληθυσμό, το φυσικό περιβάλλον και τις πολιτισμικές αξίες του (Παπαδημάτου και Ρόκος 2004), ώστε να μην «δελεαστούν» να εγκαταλείψουν τον τόπο τους. Τα παιδιά, τα οποία συμμετείχαν στην έρευνα αυτή, φαίνεται πως σέβονται και εκτιμούν το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποία μεγαλώνουν, έχουν βούληση για ενεργό συμμετοχή, επιθυμίες και άποψη για τις ανάγκες και τα προβλήματα του τόπου τους.

Έτσι, τα παιδιά του Μετσόβου φαίνεται ότι έχουν όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις – την κοινοτική ταυτότητα και τη διάθεση και θέληση για συμμετοχή – οι οποίες διαμορφώνουν ένα γόνιμο έδαφος για την ουσιαστική εμπλοκή και συμμετοχή τους στα

ζητήματα του τόπου τους. Τα παιδιά του Μετσόβου έχουν ισχυρό πλεονέκτημα, έναντι των παιδιών των μεγάλων αστικών κέντρων όπου απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη πλαισίου συμμετοχής είναι η αποκατάσταση της χαμένης αυτοπεποίθησης για τις ιδέες τους για τον τόπο τους, η διαμόρφωση κοινοτικής ταυτότητας και η απόκτηση οράματος και θέλησης για συμμετοχή (Τσεβρένη 2008). Τα παιδιά του Μετσόβου διαθέτουν την απαραίτητη δυναμική, τον πλούτο και την επάρκεια των ιδεών, καθώς και τη διάθεση και θέληση για συμμετοχή και μπορούν να συμβάλουν άμεσα και αποτελεσματικά στον αναπτυξιακό σχεδιασμό του Μετσόβου.

4.2 Διαμόρφωση βασικών αρχών και κατευθύνσεων συμμετοχής των παιδιών στην ανάπτυξη του Μετσόβου

Σκοπός της εργασίας είναι να προτείνει βασικές κατευθύνσεις για την ανάπτυξη δράσεων συμμετοχής των παιδιών του Μετσόβου, βασισμένων στις τάσεις που αναδείχθηκαν από την ίδια την έρευνα. Το σχέδιο συμμετοχής των παιδιών θα πρέπει να περιλαμβάνει ενέργειες συμμετοχής οι οποίες θα εφαρμοστούν στο πλαίσιο κρατικών, ιδιωτικών και εθελοντικών δράσεων, θα αναπτυχθούν με βάση τις τοπικές πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δομές και τις συνήθειες της καθημερινότητας των παιδιών και θα εμπλέκουν τα παιδιά σε ζητήματα που τα αφορούν και τα ενδιαφέρουν (Taylor και Percy-Smith 2008). Με βάση τις κατευθύνσεις και τις προτιμήσεις για δράσεις συμμετοχής που αναδείχθηκαν από τα ίδια τα παιδιά, αλλά και συνολικά από την ερευνητική διαδικασία, προτείνονται τρεις βαθμίδες δράσεων συμμετοχής των παιδιών, όπου σταδιακά ο βαθμός συμμετοχής των παιδιών αυξάνεται.

Στο πρώτο επίπεδο, των *συμβουλευτικών διαδικασιών*, οι δράσεις οργανώνονται από τους ενήλικες ώστε να καταγραφούν οι απόψεις των παιδιών με σκοπό τη βελτίωση της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Στο δεύτερο επίπεδο, των *πρωτοβουλιών συμμετοχής*, σκοπός είναι να ενδυναμωθούν οι δημοκρατικές διαδικασίες, να διαμορφωθούν οι ευκαιρίες που θα βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν και να εφαρμόσουν δημοκρατικές αρχές, καθώς και να εμπλέξουν τα παιδιά στη δημιουργία δομών και πολιτικών, οι οποίες να ασκούν επιρροή σε αυτά.

Στο τρίτο επίπεδο, της *προώθησης της προάσπισης των δικαιωμάτων των παιδιών από τα ίδια τα παιδιά*, σκοπός είναι να ενδυναμωθούν τα παιδιά ώστε να καθορίσουν και να πραγματοποιήσουν τους δικούς τους στόχους και πρωτοβουλίες (Lansdown 2001).

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό η συμμετοχή των παιδιών να υποστηριχθεί από σωστό σχεδιασμό και κατάλληλη εφαρμογή με τη βοήθεια ειδικών, καθώς και να πλαισιωθεί από τους υπάρχοντες φορείς ή και τη δημιουργία νέων. Σε κάθε περίπτωση, απαιτείται περαιτέρω έρευνα που θα διασφαλίσει την ουσιαστική συμμετοχή των παιδιών στην αναπτυξιακή διαδικασία του Μετσόβου και την ανάδειξη ενός τοπικού δικτύου υποστήριξης (οργανισμοί, σύλλογοι, θεσμοί, ΜΚΟ, πρωτοβουλίες πολιτών) που θα πλαισιώσει και θα εγγυηθεί την εφαρμογή και την επιτυχία της συμμετοχής των παιδιών.

1^ο επίπεδο: συμβουλευτικές διαδικασίες

Διαγωνισμός ιστορίας

Ο διαγωνισμός συγγραφής ιστορίας που διεξήχθη στο πλαίσιο της εργασίας αποτελεί μία πιλοτική εφαρμογή μιας δράσης συμμετοχής των παιδιών που μπορεί να εφαρμοστεί ευρύτερα στο Μέτσοβο. Η επιτυχία του διαγωνισμού συγγραφής ιστορίας να αποτυπώσει τον πλούτο των ιδεών των παιδιών, καθώς και η ευκολία στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή της αποτελούν τα βασικά προτερήματα της μεθόδου που θα μπορούσε να εφαρμοστεί ευρύτερα, περιλαμβάνοντας μεγαλύτερο αριθμό παιδιών και εύρος ηλικιών και δίνοντας στην τοπική

αυτοδιοίκηση μία καθαρή και λεπτομερή εικόνα των ιδεών των παιδιών για την ανάπτυξη του Μετσόβου.

2^ο επίπεδο: πρωτοβουλίες συμμετοχής

Τα παιδιά ως σύμβουλοι του Δημοτικού Συμβουλίου

«Εγώ θα ήθελα να ήμουν στο δημοτικό (συμβούλιο) να ακούσω εκεί τι λένε». Αλέξανδρος, Στ' Δημοτικού.

Με αφορμή την πρόταση του Αλέξανδρου, σκόπιμη θα ήταν η συγκρότηση ομάδας παιδιών που θα λειτουργεί συμβουλευτικά στο Δημοτικό Συμβούλιο του Μετσόβου. Η ομάδα συμβούλων των παιδιών θα μπορούσε να λειτουργεί αντιπροσωπεύοντας την ευρύτερη κοινωνική ομάδα των παιδιών του Μετσόβου και μεταφέροντας τις ιδέες των παιδιών για τα τοπικά θέματα και αναδεικνύοντας και ζητήματα που αφορούν τα παιδιά. Σε αυτό το πλαίσιο τα παιδιά θα έχουν τη δυνατότητα να βιώσουν μία δημοκρατική εμπειρία, να συμμετέχουν ουσιαστικά στο δημόσιο διάλογο για την ανάπτυξη του Μετσόβου αλλά και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Συμμετοχή στα ζητήματα ανάπτυξης του Μετσόβου

«Θα ήθελα κι εγώ να συμμετέχω σε μία συζήτηση που αφορά κυρίως το Μέτσοβο και να πω και εγώ τα παραπάνω (τις ιδέες για το Μέτσοβο)!» Αριάδνη, Στ' Δημοτικού.

Στο πλαίσιο αυτό υπάρχει πληθώρα ενεργειών και πρωτοβουλιών που μπορούν να αναπτυχθούν με πυρήνα τη συμμετοχή και την ανάληψη δράσης των παιδιών για τα ζητήματα του Μετσόβου. Οι ενέργειες αυτές μπορούν να λάβουν χώρα υπό τη μορφή συμμετοχικών project, μικρής ή μεγάλης διάρκειας, με θέμα την ανάπτυξη του Μετσόβου ή θέματα εξειδικευμένα σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών (βλ. ενδεικτικά Hart 1997, Mathews 2001, Percy-Smith και Thomas 2010, Reid κ.ά 2008).

Σκοπός της διεξαγωγής των συμμετοχικών project είναι όχι μόνο ο συμβουλευτικός ρόλος των παιδιών αλλά και η εκχώρηση μέρους της εξουσίας των ενηλίκων όσον αφορά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στα παιδιά, η ουσιαστική συμμετοχή των παιδιών και η ανάληψη πρωτοβουλιών δράσης. Για την υλοποίηση των εργαστηρίων συμμετοχής, χρήσιμη είναι η υποστήριξη από κάποια οργάνωση, σύλλογο, πρωτοβουλία πολιτών ή ΜΚΟ ή η λειτουργία ενός Κέντρου Νέων. Επίσης, παρόμοια συμμετοχικά εργαστήρια μπορούν να διεξαχθούν στο πλαίσιο της έρευνας με τη βοήθεια των Πανεπιστημίων, υπό την προϋπόθεση ότι τα παιδιά θα εμπλακούν ως συνερευνητές στην ερευνητική διαδικασία και συμμετοχοί στην παραγωγή της γνώσης (Τσεβρένη 2007)

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση ως εργαλείο συμμετοχής

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο το οποίο αν στραφεί προς την κατεύθυνση της εμπλοκής και της δράσης των παιδιών για το τοπικό τους περιβάλλον θα έχει ουσιαστική συμβολή στη συμμετοχή των παιδιών στην τοπική ανάπτυξη.

Ο Hart (1997) γράφει ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση, σε όλες τις χώρες και σε όλες τις κοινωνίες, πρέπει να συμπεριλάβει στις αρχές και στην πρακτική της τη συμμετοχή των πολιτών στην τοπική κοινωνία. Μόνο μέσα από την άμεση συμμετοχή μπορούν τα παιδιά να εκτιμήσουν τη δημοκρατία και την αξία να συμμετέχουν σε αυτήν. Ο σχεδιασμός, η παρακολούθηση και η διαχείριση του περιβάλλοντος είναι ένας ιδανικός χώρος όπου τα παιδιά μπορούν να εξασκήσουν τη δεξιότητα της συμμετοχής. Χρειαζόμαστε προγράμματα που να βασίζονται στον καθορισμό και στη διερεύνηση των προβλημάτων από τους ίδιους τους πολίτες με την έρευνα δράσης ως βασική μεθοδολογία.

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση μπορεί να παίζει καταλυτικό ρόλο στην ταυτόχρονη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και των τοπικών κοινοτήτων και του περιβάλλοντός

τους. Μπορεί να παρέχει το πλαίσιο, ώστε οι μαθητές, οι δάσκαλοι και οι πολίτες να συμμετέχουν στο σχεδιασμό, στην εφαρμογή και την αξιολόγηση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων προσανατολισμένων στην επίλυση κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που οι ίδιοι έχουν καθορίσει (Stapp, Wals και Stankorb 1996).

Στον αντίποδα του κυρίαρχου μοντέλου της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, υπάρχει ανάγκη για μία περιβαλλοντική εκπαίδευση η οποία είναι προσανατολισμένη στην ενδυνάμωση και τη δράση των παιδιών, στην εμπλοκή τους στη φροντίδα του περιβάλλοντός τους, στην εκπαίδευσή τους να επηρεάζουν τις συνθήκες που ζουν και να διεκδικούν τη συμμετοχή τους στο περιβάλλον και στην κοινότητά τους (Τσεβρένη 2009).

3^ο επίπεδο: προώθηση της προάσπισης των δικαιωμάτων των παιδιών από τα ίδια τα παιδιά

Σύλλογος παιδιών

«Εάν μπορούσα ή ακόμα καλύτερα αν φτιαχνόταν ένα σύλλογος για παιδιά όπου το κάθε παιδί έλεγε τη γνώμη του για το Μέτσοβο θα ήθελα να συμμετέχω, δείχνοντας μεγαλύτερο ενδιαφέρον σε θέματα που έχουν να κάνουν με την παιδεία και με την παράδοση...». Αντιγόνη, Στ' Δημοτικού.

Στο ανώτερο επίπεδο συμμετοχής των παιδιών, αυτό της προώθηση της προάσπισης των δικαιωμάτων των παιδιών από τα ίδια τα παιδιά, σκοπός είναι η ενδυνάμωση των παιδιών ώστε να αναλάβουν δράση για τα ζητήματα που τα ενδιαφέρουν. Τα παιδιά στο επίπεδο αυτό έχουν τον κύριο λόγο στην επιλογή των θεμάτων και στη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων και των δράσεων, ενώ ο ρόλος των ενηλίκων είναι συμβουλευτικός - υποστηρικτικός (Lansdown 2001).

Ο σύλλογος των παιδιών που προτείνει η Αντιγόνη είναι μία αξιολογη και ουσιαστική ενέργεια για τη συμμετοχή των παιδιών, που μπορεί να λάβει χώρα με την υποστήριξη συλλόγων, κάποιας ΜΚΟ ή πρωτοβουλίας πολιτών ή στην καλύτερη περίπτωση με τη λειτουργία ενός Κέντρου Νέων. Αντίστοιχο παράδειγμα που λειτουργεί με επιτυχία είναι οι Σύλλογοι Παιδιών στο Νεπάλ, όπου συμμετέχουν παιδιά από 8 χρονών, τα οποία συναντιούνται μία ή δύο φορές το μήνα και συμμετέχουν σε δραστηριότητες όπως ο χορός, το θέατρο, η μουσική, δραστηριότητες συμμετοχής στην κοινότητα και δραστηριότητες υποστήριξης των δικαιωμάτων των παιδιών (Rajbhandary κ.ά. 2001).

Σημείωση: Τα ονόματα των παιδιών έχουν αντικατασταθεί με ψευδώνυμα για λόγους προστασίας.

Ευχαριστίες: Ευχαριστούμε ιδιαίτερα τον κ. Γιάννη Τζαλονίκο και τους δασκάλους της Ε' και Στ' Δημοτικού, καθώς και τη Διευθύντρια του 1^{ου} Δημοτικού Σχολείου Μετσόβου κα. Χρυσή Φάφαλη, χωρίς τη συμβολή των οποίων αυτή η έρευνα δεν θα πραγματοποιούνταν.

Βιβλιογραφία

Arnstein, S., "A Ladder of Citizen Participation", Journal of the American Institute of Planners, 34, 216-225 1969

Βαλεριάνου, Κ., Κλαμπατσέα, Ε., Μουκούλης, Π., Πανόπουλος, Γ., Σαμαρτζής, Π., Τσεβρένη, Ι. και Παναγιωτάτου, Ε. (επιστημονική υπεύθυνη), "Διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του Δήμου Αυλώνας. Δημιουργία μηχανισμού επιλογής/υποστήριξης των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων του Δήμου Αυλώνας", Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, Αθήνα: ΕΜΠ., 2008.

Bojer, H., "Children and theories of social justice", Feminist Economics, 6(2), 23-39, 2000.

- Chawla, L., επιμ., “Growing up in an Urbanizing World”. Paris/London: Unesco/ Earthscan Publications, 2002.
- Chawla, L. και Heft, H., “Children’s competence and the ecology of communities: a functional approach to the evaluation of participation”, *Journal of Environmental Psychology*, 22, 201 -216, 2002.
- Cunningham, C., Jones, M. και Dillon, R. “Children and Urban Regional Planning: Participation in the Public Consultation Process through Story Writing”, *Children’s Geographies*, 1/2, 2003.
- Hart, R., “Children’s participation: from tokenism to citizenship”, Florence: Unicef International Child Development Center, 1992.
- Hart, R., “Children as the makers of a new Geography”, 1995.
http://weg.gc.cuny.edu/che/cerg/publications/papers_and_monographs/papersmono-env_learning_index.htm.
- Hart, R., “Children’s Participation: the Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental care”, London: Unicef, 1997.
- Horelli, L., “A methodological approach to children’s participation in urban planning”, *Scandinavian Housing and Planning Research*, 14(3), 105-115, 1997a.
- Horelli, L. και Kaaja, M., “Opportunities and constraints of internet-assisted urban planning with young people”, *Journal of Environmental Psychology*, 22(1-2), 191-200, 2002.
- Jensen, B. B., “Environmental and health education viewed from an action-oriented perspective: a case from Denmark”, *Journal of Curriculum Studies*, 36/ 4, 405-425, 2004.
- Jensen, B. B. και Schnack, K., “The action competence approach in environmental education”, *Environmental Education Research*, 12(3-4), 471-486, 2006.
- Lansdown, G., “Promoting children’s participation in democratic decision-making”, Florence: Unicef, 2001.
- Matthews, H., “Children and Community Regeneration. Creating better neighbourhoods”, London: Save the Children, 2001.
- Moore, R. C., “Childhood’s Domain: play and place in child development”, London: Croom Helm, 1986.
- Παπαδημάτου, Α. και Ρόκος, Δ., “ “Βιώσιμη” και Αξιοβιώτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου”. Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου “Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη”, Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εναλλακτικές Εκδόσεις, 2004, Αθήνα σελ. 141-171, 2004.
- Percy-Smith, B. και Thomas, N. επιμ., “A Handbook of Children and Young People’s Participation. Perspectives from Theory and Practice”, New York: Routledge, 2010.
- Rajbhaudary, J., Hart R. και Khatiwada, C., “Extracts from The Children’s Clubs of Nepal: a democratic experiment”, *PLA Notes*, 42, 23-28, 2001.
- Reid, A., Jensen, B. B., Nickel, J. και Simovska, V., “Participation and Learning. Perspectives on Education and the Environment, Health and Sustainability”, Springer, 2008.
- Ρόκος, Δ., “Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου. Προβλήματα, Δυνατότητες και Περιορισμοί”, στο 4ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. “Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου”, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 23-26 Σεπτεμβρίου 2004. Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εκδοτικός Οίκος Α.Α Λιβάνη, Αθήνα σελ. 93-140, 2007.
- Ρόκος, Δ., “Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη”. Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου “Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη”, Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος

- Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα σελ. 79-140, 2004.
- Ρόκος, Δ., “Από τη “βιώσιμη” ή “αιφόρο” στην αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη”, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, 2003
- Stapp, W., Wals, A. και Stankorb, S., “Environmental Education for Empowerment. Action Research and Community Problem Solving”, Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company, 1996.
- Strauss, A. and Corbin, J., “Basics of Qualitative research, Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory”, London: Sage Publications, 1998.
- Sutton, S. E. και Kemp, S. P., “Children as Partners in neighbourhood placemaking: lessons from intergenerational design charrettes”, *Journal of Environmental Psychology*, 22, 171-189, 2002.
- Taylor, M. και Percy-Smith, B., “Children’s participation: Learning from and for community development”, *International Journal of Children’s Rights*, 16(3): 379-94, 2008.
- Tsevreni, I., “Towards an environmental education without scientific knowledge: an attempt to create an action model based on children’s experiences, emotions and perceptions about their environment”, *Environmental Education Research*, (Υπό Δημοσίευση), 2010.
- Τσεβρένη, Ι., “Η ανάγκη για μία περιβαλλοντική εκπαίδευση προσανατολισμένη στη δράση”, Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Περιοδικό της ΠΕΕΚΠΕ, 2009.
- Τσεβρένη, Ι., “Η πόλη μέσα από τα μάτια των παιδιών. Προσεγγίζοντας το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου μέσα από μια εναλλακτική θεώρηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης”, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα: ΕΜΠ, 2008.
- Τσεβρένη, Ι., Πανταζής, Β., Τούση, Ε. και Παναγιωτάτου, Ε. (επιστημονική υπεύθυνη), “Μεγαλώνοντας στην Αθήνα. Ένα πρόγραμμα περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για τη συμμετοχή των παιδιών στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός τους”. Αθήνα: Κοινωφελές Ίδρυμα Ι. Σ. Λάτση / ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, 2008.
- Τσεβρένη, Ι., “Η ανάγκη για μία ριζοσπαστική έρευνα για τις γεωγραφίες του αποκλεισμού: η περίπτωση των παιδιών”, 8^ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο. Αθήνα, 4 – 7 Οκτωβρίου 2007.
- Ward, C. “The Child in the city”. New York: Pantheon, 1978.

**Children’s participation plan in the mountainous areas
Integrated Development initiative
Case study in Metsovo, Epirus**

I. Tsevreni, Environmentalist, MSc, PhD in Environmental Education

A. Geronteli, Environmentalist, MSc “Environment and Development”, N.T.U.A.

Metsovion Interdisciplinary Research Center (M.I.R.C.) of the National Technical University of Athens (N.T.U.A.)

Abstract

This project researches and documents the need for children’s participation in the development of Metsovo, as a basic element of the Integrated Development of the area, as

well as a part of a socially just and effective development planning. The paper, through the exploration of children's ideas and needs, tries to form a plan for the encouragement of children's participation in the development process. A qualitative research was conducted, in order to explore the attitude and willingness of children for participation, as well as for a joint formation of a participation plan. The research took place at the Primary School of Metsovo. The research with the children of Metsovo, was at the same time, a pilot implementation of a dimension of the participation plan.

The participation plan that is being formed, through this project, is a methodological tool, as well as an action and engagement frame, which can be useful to the local authorities and society. It could also contribute to a socially just planning, which, at the same time, is friendly to man and nature, creative and inclusive for all social groups.